
Helen Epstein

Gyilkosság Ugandában

1. rész

Egy képviselő halála

Nem igazán tudom, hogy mi járhatott annak a brit építésznek a fejében, aki nem sokkal azelőtt, hogy az ország 1962-ben elnyerte volna függetlenségét, elkészítette az ugandai parlament terveit. Az épület egy domb tetején áll Kampala belvárosában, és szögletes fehér oszlopai alapján kívülről nézve akár egyfajta modern afrikai Parthenonnak is gondolhatnánk. Belül azonban folyosók és erkélyek útvesztője, ami tele van AK-47-esekkel felfegyverzett biztonsági őrökkel. A látogatók galériájával szembeni falon megtekinthetők az elmúlt ötven évben az országot irányító emberek – Idi Amin, Milton Obote és társaik – festett portréi. A bűnözők és tábornokok hosszú sorában szinte észrevétlenül húzódik meg egy professzor és egy ügyvéd arcképe; az előbbiekkal ellentétben ők néhány hónapon belül kiszorultak a hatalomból. „Ez megdöntötte azt, amaz megbuktatta emezt...”, magyarázta az ország urainak történetét egy idegenvezető nagyjából ilyen stílusban, miközben körbevezetett az épületben.

Jómagam a közegészségügy témakörét kutatom és tanítom, emellett pedig immár húsz éve járok Ugandába. 2013. augusztusban néhány napot azzal töltöttem, hogy régebbi parlamenti vitákról készült videofelvételeket néztem a parlament alagsorában található archívumban. 2012-ben Ugandában elfogadtak egy fontos közegészségügyi törvényt, és szerettem volna többet megtudni a törvényjavaslaton dolgozó egyik képviselőről. Egy csendes szombat reggel végre megtaláltam azokat a szalagokat, amiket kerestem. Amíg én a karcos VHS-felvételeket nézgettem, a technikus, aki kedvesen beleegyezett, hogy a hétvégén is megnyitja nekem a stúdiót, a

szomszédos előszobában ült és a számítógépén dolgozott.

A videofelvételeken látható politikusok legtöbbször sötét öltönyös férfi volt. Egyesek tisztán és szenvedélyesen beszéltek, közben időnként a levegőbe csapva az öklükkel, míg mások – főleg a gazemberek – csak motyogtak és motyogtak... Már több órányi anyagot átnéztem, amikor végül egy olyan felvételhez értem, amin az országgyűlés elnöke, egy talárt és brit stílusú bírói parókát viselő, tiszteletet parancsoló külsejű ugandai nő megadja a szót annak a képviselőnek, akire kíváncsi voltam: a huszonéves Cerinah Nebanda Ariorunak. Hirtelen azt vettem észre, hogy a technikus mellettem áll, és szinte le sem tudja venni a tekintetét a képernyőn látható fiatal nőről. Nem csoda, hisz Nebanda a maga módján igazán vonzó jelenség volt, kedves arccal, erőteljes hanggal és rendkívüli karizmával, akit – ahogy arról később tanúbizonyságot tett – ráadásul még szokatlan bátorsággal is megáldott a sors. Szinte lehetetlen volt nem figyelni rá, ahogy beszéd közben megrázta az ujját és előrehajolt, hogy érveinek nagyobb hangsúlyt adjon.

Nebanda 2012 decemberében halt meg – megmérgezték az ugandai kormány emberei, állítja máig néhány parlamenti képviselőtársa. 2013. augusztusában egy online folyóirat közreadott egy David Sejusa tábornokkal, az ugandai hírszerzés egykori koordinátorával készült interjút. A tábornok, aki 2013-ban az Egyesült Királyságba menekült, azt állította, hogy Nebandát és több más ismert ugandait, akik hivatalosan rejtélyes betegségekben vagy tragikus balesetekben hunytak el, valójában megölték, méghozzá „fentről érkezett utasításra” – azaz Yoweri Museveni ugandai elnök parancsára, aki immár huszonnyolc éve áll az ország élén.¹

---

¹ Henry D. Gombya: Nebanda, Wapa, Mugalu & Others Died from Orders on High. *The London Evening Post*, 2013. augusztus 29.

A Nebanda halálát követő év folyamán interjúkat készítettem, és több száz újságcikket, jelentést, illetve parlamenti iratot olvastam el, hogy kiderítsem, vajon igaz-e az, amit a tábornok állított, és ha igen, akkor miért akarta a kormány ennek a fiatal politikusnőnek a halálát. Kiderült, hogy nagyjából az arab tavasz idején, azaz 2011-ben Ugandában is szerveződött egy demokratikus reformokat követelő mozgalom, de szisztematikusan elfojtották a hatalmon levő ugandai vezetők. Azok, akik azt állítják, hogy Nebandát meggyilkolták, fenntartják az állításukat, hogy ezek a vezetők meg akarták félemlíteni mindenkit, aki meg akarta kérdőjelezni a hatalmukat. Eközben szélsőséges amerikai szervezetek segítségével Museveni családja titokban olyan lelkészeket támogatott, akik Uganda-szerte igyekeztek meggyőzni az embereket, hogy a problémáikat a homoszexuálisok nemzetközi összeesküvése okozza, melynek résztvevői meg akarják rontani a gyermekeiket. Más szóval Museveni ugyanarra használta a melegeket, amire a múltbeli zsamokok néha a zsidókat használták: hogy elterelje a nép figyelmét a saját gaztetteiről.²

A közegészségügyi helyzet javítása volt az egyike azoknak az ügyeknek, amelyek mellett Nebanda leginkább elkötelezett volt. Uganda a legrosszabb egészségügyi statisztikákkal rendelkező országok egyike a világon, annak ellenére, hogy az ország több milliárd dollárnyi külföldi támogatást kapott az egészségügyi szolgáltatások fejlesztésére, és több ezer tanácsadót – köztük engem is – foglalkoztatott a közegészségügy mindenféle területén, a malária elleni küzdelemtől kezdve a kórházak építéséig.

A helyzet korántsem volt mindig ilyen rossz. Uganda eredetileg a figyelemreméltó orvostörténete miatt keltette fel a figyelmemet. A régióban élő embereknek már jóval a gyarmati idők előtt megvoltak a saját ismereteik arra vonatkozóan, hogy megkülönböztessék a pestist a tuberkulózistól, és sikeres császármetészeket hajtottak végre; egy olyan beavatkozást, ami a 20. század előtt még Európában is ritka műtétnak számított. A bennszülötteket ugyanakkor lenyűgözte a misszionáriusok által hozott

orvostudomány. Amikor Albert Cook, az orvos, aki 1897-ben megalapította Uganda első kórházát, visszaadta egy szürkehályogban szenvedő férfi látását, az örömmámorban úszó páciens kijelentette, hogy Cook minden bizonnyal maga Isten. Az első orvosi iskola az 1920-as években nyitotta meg kapuit a brit gyarmati Ugandában, és a hallgatói helyekért olyan kemény verseny folyt, hogy – egy fiatal jelentkező szavait idézve – „ahhoz, hogy valaki felvételt nyerjen, szinte emberfeletti képességekkel kellett rendelkeznie”. Az 1970-es évekre egy várandós nő szinte ugyanolyan biztonságban érezhette magát a kampalaji Mulago Kórházban, az ország legnagyobb kórházában, mintha a kor valamelyik egyesült államokbeli kórházában hozta volna a világra gyermekét.³ Az ugandai tudósok komoly szerepet játszottak a gyermekkori rákos betegségek és az alultápláltság kezelésének úttörő módszereinek kialakításában, illetve az olyan tömeges védőoltási kampányok megszervezésében, amelyekhez hasonlókat az UNICEF később a fejlődő világ sok más országában támogatott. Amikor Szingapúrban az 1960-as években meg akarták reformálni az egészségügyi rendszert, delegációt küldtek Ugandába, hogy az ottani rendszert tanulmányozzák.

Ez az egykor nagyon jól működő rendszer ma romokban hever. Denevérek, kígyók és más vadon élő állatok vertek tanyát az elhagyott, üresen álló vidéki klinikákban. Ami pedig a még működőket illeti... Nos, magam is láttam, hogy néhol fekália csöpög a műtők omladozó vakolatú mennyezetéről. Az áramkimaradások és a vízhiány miatt a kórházakban évente több ezer beteg hal meg, a terhes nők sürgősségi műtéteit pedig néha fűből készült fáklyák fényében kell elvégezniük az orvosoknak. Egy évtizeddel ezelőtt az Egyesült Királyság kormánya számos új kórház építését finanszírozta; az ugandai kormány viszont nem törődött azzal, hogy az elkészült kórházakat személyzetrel lássa el, így néhány közülük mára tolvajok búvóhelyévé vált.

2 Issac Imaka: Wikileaks: Janet Behind Gays Bill. *The Monitor* (Uganda), 2011. szeptember 11.

3 Dr. Anthony Mugasa, az ugandai Egészségügyi Minisztérium reprodukív egészségügyi tanácsadója szerint az anyai halandósági ráta Mulagóban 1972-ben 71 volt 100.000 élve született csecsemőre nézve. (Interjú Dr. Mugasával, 2013. július.)

2012-ben hétszer nagyobb volt a valószínűsége annak, hogy egy terhes nő meghal a szülés közben a Mulago Kórházban, mint negyven évvel ezelőtt, amikor még Idi Amin volt az ország elnöke.⁴ Ugandában minden hetedik percben meghal egy gyermek a malária miatt; ez a legmagasabb halálozási arány ebben a betegségben a világon. 2013-ban sokan haltak éhen. Ilyesmire emberemlékezet óta nem volt példa ebben a buja, termékeny országban, és most sem az élelmiszerhiány miatt fordult elő, hanem azért, mert a kormány nem tudta biztosítani a forrásokat ahhoz, hogy élelmiszert küldjenek oda, ahol szükség lett volna rá. A hírhedt ebolavírus, ami a majmokról terjed át az emberre és súlyos belső vérzést okoz, emberek tucatjait öli meg évente. A járvány kitörése megelőzhető lenne az állati populációk egyszerű felügyeletével, de a kormány nem foglalkozik azzal, hogy egy ilyen rendszert tartson fenn. „A falvakban akár hónapokon át heverhetnek a döglött majmok tetemei – mondta Margaret Mungherera, az Uganda Medical Association vezetője –, de senki sem tesz semmit.”

Nem rejtély, hogy mi okozta ezt a káoszt. Két évtizeddel ezelőtt Ugandába ömleni kezdtek a külföldi segélyek, a vezető ugandai politikusok és köztisztviselők viszont szinte minden fillért elloptak, amit meg tudnak kaparintani. 1995-ben a Világbank egy 72 millió dolláros kölcsőnnel feltőkésítette a csődbe ment Ugandai Kereskedelmi Bankot. Museveni ezután 11 millió dollárért eladta a bankot egy konzorciumnak, amelynek a saját testvére is tagja volt. A hiányzó 61 millió dollárral soha nem sikerült elszámolni.⁵ Egy évvel később a Világbank több millió dolláros hitelt biztosított Ugandának tizenöt öntözési célokot szolgáló duzzasztógát megépítésére. Museveni mezőgazdasági minisztere arról számolt be a parlamentnek, hogy a gátak már majdnem teljesen elkészültek, de néhány héttel később egy tényfeltáró csapat kiderítette, hogy a munkák

valójában el sem kezdődtek. Egy nigériai kivitelezőt vádoltak azzal, hogy elsikkasztotta az építkezésekre szánt összeget, de a legtöbb ugandai ügy gondolja, hogy a pénzt valójában saját vezetőik tették zsebre. A fentebb említett esetek és más botrányok ellenére a Világbank további hiteleket is adott Ugandának, és még méltatta is, mint olyan fejlődési modellt, amiből más szegény országok is tanulhatnak.⁶

Az Egyesült Államokból, Japánból és Európából is ömlöttek a támogatások, és ahogy dőlt a pénz, úgy tört ki egyre több felháborító botrány. A gyermekek védőoltásaira szánt pénz a First Lady irodájába került. Az erdészeti projektekre, az AIDS-ben és maláriában szenvedőknek, az útépitésre, illetve a hírhedt hadúr, Joseph Kony áldozatainak megsegítésére szánt összegek egy részét Las Vegas-i kaszinókban játszották el, a többi a miniszterek ágya alatt, a miniszterelnök hivatalának virágcserepeiben és személyes bankszámlákon kötött ki.⁷ További milliók tűntek el nemlétező iskolák és kórházak számláin, „szellemkatonák” zsoldjaként és „szellemnyugdíjasok” nyugdíjaként, illetve olyan kezdeményezések költségvetésében, amelyek – mint például egy, a házinyúlálmány megtöbbszörözését célzó mezőgazdasági projekt – hivatalosan léteztek ugyan, de nem végeztek semmiféle tevékenységet.

Cerinah Nebanda egyike volt azoknak a képviselőknek, akik megpróbálták tenni valamit a visszaélések ellen. Felszólalt a korrupció ellen, és csatlakozott egy parlamenti mozgalomhoz, aminek az volt a célja, hogy egyes minisztériumoktól – köztük a bőkezűen finanszírozott

4 Ma ez az arány 498 haláleset 100 000 élve születésre, nézve. (Emlékeztetőül: az 1970-es évek elején még 71 : 100 000 volt az arány.) Interjú Dr. Mugasával, 2013. július.

5 Joel D. Barkan et al.: *The Political Economy of Uganda*. A Világbank megbízásából készített háttéranyag, 2004. július 6., 64. o.

6 Ritva Reinikka és Paul Collier (szerk.): *Uganda's Recovery: The Role of Farms, Firms, and Government*. Világbank 2001. Lásd a Collier és Reinikka által írt bevezetőt.

7 *CABLE: Uganda's all you can eat corruption buffet*. (Jerry Lanier nagykövet jelentése Hillary Clinton amerikai külügyminiszternek.) 2010. január 10.; Human Rights Watch: *Letting the Big Fish Swim: Failures to Prosecute High Level Corruption in Uganda*. 2013. október; Anthony Wesaka: Mukula claims giving Gavi Fund money to Janet Museveni. *The Monitor* (Uganda), 2012. november 13.; Dear Jeanne: How soldiers stole State House money. *The Monitor* (Uganda), 2013. november 24.

védelmi minisztériumtól – pénzt vonjanak el, és ezekből a forrásokból emeljék az állam által foglalkoztatott orvosok fizetését. Az ugandai kormány mindössze havi 350 amerikai dollárt fizet az orvosoknak, ami jóval kevesebb még annál is, amit kollégáik a sokkal szegényebb szomszédos országokban keresnek. Még Afrikában is lehetetlen, hogy ebből a fizetésből eltartsanak egy családot. Ennek eredményeként több ezer ugandai orvos emigrált, azok közül pedig, akik az országban maradtak, sokan nyomorgyedekben élnek. Naponta csak az ugandai egészségügyi dolgozók fele jelenik meg a munkahelyén, és közel felük annyira rosszul képzett, hogy még egy egyszerű tüdőgyulladást sem tudnak diagnosztizálni.⁸ Néhányuk adományozott gyógyszereket lopott a közgyógyszertárakból, mások (még sürgősségi ellátást igénylő eseteknél is) megtagadták, hogy a betegeket kenőpénz nélkül kezeljék. Bírói tanúvallomások és újságcikkek számolnak be arról, hogy az orvosok beszélgettek vagy focimeccset néztek, miközben a gondjaikra bízott nők, hiába kiabáltak segítségért, belehaltak a szülésbe.

A törvényjavaslat mögött álló képviselők megértették, hogy az orvosok fizetésének emelése önmagában nem menti meg az ugandai egészségügyi rendszert, de egy fontos első lépés a helyzet javítása érdekében. Museveni elnök határozottan ellenezte a javaslatot (a miniszterelnöke azt állította, hogy a védelmi költségvetés csökkentése veszélyeztetné az ország biztonságát), de a lakosság támogatása elsőprő volt, és a törvényt végül 2012 szeptemberében elfogadták.

Bár Nebanda még csak egyetemi hallgató volt, amikor 2009-ben bemutatták a parlamenti képviselőjének, Emmanuel Dombónak, a férfi azonnal felismerte a lány tehetségét a politikához.

Az ugandai parlamentben külön képviselői helyek vannak a nők számára. Minden megyében van egy hagyományos értelemben vett képviselő, aki lehet akár férfi, akár nő

(általában férfi szokott lenni), és mellette van egy női képviselő is. Akkoriban a butalejai Dorothy Hhuya volt Dombo kerületének női képviselője. Hhuya Museveni barátja és az elnök Nemzeti Ellenállási Mozgalmának (NRM), azaz az ugandai kormánypártnak a tisztségviselője volt, de az idő múlásával elvesztette a kapcsolatot a választópolgáraival. Évekig ígérgette, hogy fejlesztési projekteket hoz Butalejába. A város, ahol Nebanda gyermekkorának nagy részét töltötte egykor aktív kereskedelmi központ volt (itt halad át az a vasútvonat, ami a kenyai tengerpartról behozott termékeket szállította), mára azonban kietlen pusztasággá vált omladozó gyárakkal és olyan utakkal, amelyek szinte járhatatlanná válnak az esős évszakban. A helybeliek legtöbbször úgy tartja fenn magát, hogy megtermeli a túléléshez szükséges növényeket az árvízveszélyes területen levő kis parcellákban. Amikor sikerült haszonnövényeket termelniük, a jó kapcsolatokkal rendelkező kereskedők lenyomták az árakat, és így a végén szinte semmi sem maradt a gazdáknak. Hhuya üzenete – ha az emberek fejlesztést akarnak, akkor szavazzanak rá, mert ő közel van az elnökhöz – egyre üresebben hangzott. „Úgy éreztük, hogy nem kormányoznak, hanem gyarmatosítanak minket”, mondta egy környékbeli lakos.

A választásokat 2011 elejére tüzték ki, és Dombo, aki szintén Museveni NRM pártjának tagja volt, egy olyan jelöltet keresett, aki Hhuya ellenfeleként indulhatna. Amikor találkozott Nebandával, tudta, hogy megtalálta azt, akit keresett.

A politika Ugandában nem gyenge idegzetűeknek való dolog. Sokszor előfordult, hogy az ellenzék támogatóit megverték, kirabolták, megölték, bebörtönözték a titkosrendőrség céljaiba, megkínózták vagy árulással vádolták. Arra is volt példa, hogy a kormányzópárt támogatói leállították a rádióállomások generátorait, sőt még hidakat is leromboltak csak azért, hogy megakadályozzák az ellenzéki jelölteket abban, hogy bizonyos területeken kampányoljanak. Az állítólag pártatlan Választási Bizottság arra használta a külföldi támogatásokból finan-

8 *Education and Health Services in Uganda*. A Világbank jelentése. 2013. november; Anthony Wesaka: Namboozee attacks doctors who steal patients. *Daily Monitor*, 2013. október 23.

szírozott „állampolgári nevelés” programokat, hogy a kormányzópárt mellett kampányoljon. Mobiltelefon-társaságokat és rádióállomásokat vettek rá megfélemlítéssel arra, hogy tagadják meg az ellenzéki hirdetések sugárzását, illetve az ilyen témájú szöveges üzenetek továbbítását. A választások napján a kormánypárt emberei rendszeresen osztogatnak aprópénzt, illetve kis zacskókban sót és szappant a reménytelenül szegény, írástudatlan falusiaknak, és azt mondják nekik, hogy „a számítógép a szavazóhelyiségben látni fogja, hogyan szavaznak.” A többszörös szavazás és a nemlétező szavazók által leadott fiktív szavazatok rutinjelenségnek számítanak. Lehallgatják az ellenzéki internetes kommunikációt és a telefonhívásokat. Szakácsokat, sofőröket és bébiszittereket fizetnek le, hogy az őket alkalmazó ellenzéki vezetőkről jelentsenek.⁹

Nebanda a kormányzópárt jelöltjeként indult, és talán azt hitte, hogy nem szorul majd rá ilyen trükkökre, ugyanakkor egy nagyhatalmú ellenfelet próbált meg kiütni a nyeregből. Az előválasztási kampány idején Hhuya támogatói botokkal felfegyverkezve harcoltak Nebanda támogatói ellen, és volt egy pillanat, amikor maga az elnök próbálta meg rávenni Nebandát arra, hogy szálljon ki a versenyből. „Hadd döntsenek a szavazók”, válaszolta erre a nő. Az előválasztás napján a részvételi arány óriási volt.

Aznap este, nem sokkal azelőtt, hogy Nebanda kerületében felbontották volna az urnákat a szavazatok megszámlálásához, a nemzeti áramszolgáltató egyenruháját viselő munkások bukkantak fel Butaleja városában, és hozzáláttak, hogy kikapcsolják a villamosenergia-ellátást. A falubeliek egy csoportjának, akik meglehetősen furcsállották a dolgot, azt mondták, azért jöttek, hogy szükséges karbantartásokat végezzenek.

9 Interjúk ugandai politikusokkal, 2013. július–szeptember. Lásd még Olive Kobusingye: *The Correct Line? Uganda Under Museveni* (Author House, 2010); és az alábbi Human Rights Watch jelentéseket: *Curtailing Criticism: Intimidation and Obstruction of Civil Society in Uganda*. 2012. augusztus 21.; *Righting Military Injustice: Addressing Uganda's Unlawful Prosecutions of Civilians in Military Courts*. 2011. július 27.; *Violence Instead of Vigilance: Torture and Illegal Detention by Uganda's Rapid Response Unit*. 2011. március 23.

Node este fél hétkor? A falusiak gyanították, hogy a munkások igazi szándéka az, hogy sötétségbe borítsák az egész várost, és a beálló zűrzavar közben kicseréljék az eredeti urnákat Nebanda ellenfelét támogató hamis szavazatokkal teli urnákra. A dühös tömeg elkergette az ál-villanszerelőket, és Nebanda megnyerte az előválasztásokat, öt hónappal később pedig a választásokon is elsöprő győzelmet aratott.

A huszonkét hónap alatt, amit a 2011. februári választásokat követően a parlamentben töltött, Nebanda fáradhatatlanul dolgozott. Több parlamenti bizottsághoz is csatlakozott, és néha még a bizottság elnökénél is aktívabb volt. Szöveges üzeneteket küldött a kollégáinak, akár éjfél után is, a villamosításra, közúti projektekre és a fogyatékkal élőket támogató programokra vonatkozó javaslatokkal. Három középiskolát építtetett a választókerületben, vásárolt egy csónakot, hogy kimenthesse azokat az embereket, akiket az esős évszak idején elvágott a külvilágtól az áradás, és számtalan falusinak segített a tandíjak befizetésében vagy gyógyszerek vásárlásában.

És szemtelen is volt. Egyszer azt mondta a belügyminiszternek, hogy szülővárosának a rendőrorse olyan, mint egy „baromfiudvar”, és jelentette egy parlamenti küldöttségnek, hogy nem fér be azokba a nyomorúságos latrinákba, amiket az egyik olyan külföldi segélyprogram keretében építettek, amely forrásainak nagy részét elsikkasztották.¹⁰ Természetes pimaszsága folytán azonban néha talán túlságosan is nagy kockázatot vállalt. Kisétált Museveni elnök beszédei közben, visszabeszélt a First Lady-nek, és tolvajoknak nevezte a minisztereket. Amikor akadályozták, hogy a védelmi költségvetés szórakoztatási célú forrásait átcsoportosítsák az Egészségügyi Minisztériumhoz, hogy ott aztán az orvosok fizetésére fordítsák a pénzt, azzal vádolta a minisztereket, hogy többet foglalkoznak a virslivel, mint az emberek életével.

A halála előtti napon Nebanda még egyszer, utoljára felelősségre vonta az elnökét. Museveni azért jelent meg aznap a parlament előtt, hogy

10 Poultry House. *Hansard* (Uganda), 2012. december 21. Milton Muwuma képviselő úr tanúvallomása; Latrine. *Hansard* (Uganda), 2012. december 21., Peter Ogwang képviselő úr tanúvallomása.

Uganda születőfélben levő olajparáról tájékoztassa a képviselőket. Az eseményről készült videó volt az egyik felvétel azok közül, amiket azon a bizonyos szombati napon az archívumban kerestem. 2006 óta brit, francia és kínai cégek készültek arra, hogy nagyjából 400 milliárd dollár értékű kőolajat termeljenek ki Nyugat-Ugandában. Alig érkeztek meg, máris pletykák kezdtek keringeni arról, hogy néhány közülük hatalmas összegű kenőpénzeket fizet a magas rangú kormányzati tisztviselőknek. Nebanda és más parlamenti képviselők egy olyan jogszabályon dolgoztak, ami fokozta volna az átláthatóságot és megakadályozta volna az ilyen visszaéléseket. Beszédében Museveni azzal vádolta őket, hogy olyan „parazita” idegen érdekek szolgálatában dolgoznak, amelyek célja, hogy megnyomorítsák Uganda fejlődését. Biztosította a parlamentet, hogy létrehozott egy speciális kőolajhatóságot, amelynek munkatársai képzett technokraták, így nem kell többé aggódniuk az olajszerződések részletei miatt.

Amama Mbabazi miniszterelnök is a parlamentben volt Museveni beszéde alatt. Az elegánsan öltözött, deresedő hajú, bajszos Mbabazi azóta tagja a kormánynak, hogy Museveni 1986-ban átvette a hatalmat, és Uganda legnagyobb port felverő korrupciós botrányai közül néhány olyan minisztériumokban történt, amelyeket az esetek idején ő irányított. Egy hírszerző ügynök azt állította nekem és más újságíróknak, hogy egy olasz cég több millió dollárnyi kenőpénzt ajánlott Mbabazinak az ugandai olajmezők kitermelésére vonatkozó engedélyért cserébe. Mbabazi tagadta a vádat, de nem nézett fel, amikor az elnök azt mondta, hogy nemrég szerződést kötött a kínai National Offshore Oil Corporationnel ugyanarra a concesszióra, amit Mbabazi állítólag megpróbált megszerezni az olaszoknak.

– Így még ha Mbabazi el is fogadta a kenőpénzt – mondta az elnök a szemüvegét lóbálva a levegőben –, a semmiért fogadta el!

A parlamentben erre hangzavar tört ki.

– Nem azt mondom, hogy elfogadta! – kiáltotta az elnök.

– Úgy tűnik, mintha ebben nem lenne annyira biztos! – vágott közbe Nebanda.

Az elnök felsóhajtott, a szemét forgatta és megpörgette a mutatóujját a halántéka körül.

– Látjátok, leányomnak, a tiszteletreméltó Cerinah Nebandának, ennek a fiatal lánynak rossz gondolatok forognak a fejében. Azt mondja, hogy nem látszok biztosnak abban, amit mondok... Nos, igenis biztos vagyok benne, hogy az igen tisztelt Mbabazi nem fogadta el azt a kenőpénzt.

Az elnök ezután rátért Uganda romokban heverő egészségügyi rendszerének témájára. Azzal dicsekedett, hogy pártjának káderei megállították a gyógyszerek lopását a klinikákról – ez olyan probléma volt, ami akkoriban sokszor szerepelt a hírekben.

– Menjetek vissza a választókerületeitekbe, és tudjátok meg, hogy mi történik az egészségügyi központokban – mondta a képviselőknek. – Ott vannak a gyógyszerek, vagy nincsenek ott?

– Nincsenek ott! – kiáltotta válaszul Nebanda.

– Nem, menj el oda – mondta erre Museveni gyengéden. – Nebandával tartok, és teszünk egy meglepetésszerű látogatást az egyik központban.

Nebanda és az elnök soha nem indult el erre az útra. Másnap a lány terepjárójával a városba hajtott, hogy elintézzé néhány ügyét, majd – a szemtanúk szerint – elhajtott egy Adam Kalungi nevű férfi Kampala külvárosában található házához. Körülbelül aznap este nyolckor, miután beszállították Kampala egyik magánkórházába, megállapították Nebanda halálát...

Ahogy Nebanda halálának híre a mobiltelefonokon keresztül elterjedt az országban, Uganda gyászba borult. Butaleja gazdasági kiürültek, ahogy az emberek, akiket ő képviselt kis csoportokban összegyűltek, hogy Nebandáról beszélgessenek. Az újságok és a televízió heteken át beszélt a történetről, a parlamentben pedig két napon át tartottak a részvénytílvánítások.

Hamarosan terjedni kezdtek a kormány által elkövetett gyilkosságról és más bűncselekményekről szóló pletykák. Az elmúlt években több mint egy tucatnyian hunytak el Museveni bírálói közül titokzatos autóbalesetekben vagy hirtelen jött, megmagyarázhatatlan betegségek következtében. Voltak köztük magas rangú ka-

tonatisztek, akiket az elnök puccsal gyanúsított, ellenzéki politikusok, illetve egy legfőbb ügyész, aki megpróbálta megakadályozni, hogy Museveni érvénytelenítse az elnöki ciklus időtartamát korlátozó rendelkezéseket. Amikor Kampalában voltam, néhány rémült képviselő elmesélte nekem, hogy inkább nem vezetnek sötétedés után, és (mivel tartanak attól, hogy az esetleges bérgyilkosok kihasználhatják az ilyen szokásokat) kerülik az olyan rutinszerű tevékenységeket, mint pl. hogy mindig ugyanabba a bárba járjanak munka után. A mérgezésről való félelem miatt az éttermekben csak a büféből ettek, soha nem rendeltek ételt a konyhából.

Bár továbbra sem ismert, hogy pontosan mi történt Nebandával, meglehetősen gyanús volt Museveni és a rendőrség viselkedése a lány halálát követő hetekben. Kale Kayihura, az ugandai rendőrség vezetője már a boncolás előtt azt mondta az újságíróknak, hogy Nebanda halálának legvalószínűbb oka kábítószer-túladagolás. A lányt, nyilatkozta Kayihura, kitétte a kórház előtt Adam Kalungi, akit azonosítottak a barátjaként és ismert kábítószer-kereskedőként.

Amikor Nebanda családja és parlamenti munkatársai látták ezeket az újságcikkeket, azonnal összeesküvést gyanítottak. Többen Nebanda parlamenti kollégái közül, akik együtt vettek részt vele különböző műhelymunkákon és néha még táncolni is elmentek vele, azt mondták, hogy tudomásuk szerint Nebanda nemcsak kábítószereket nem fogyasztott, de még alkoholt sem ivott. A családja szerint Nebandát David Bahati, a kormányzópárt frakcióvezetője (és Uganda hírhedt, a melegeket életfogytiglani börtönbüntetéssel fenyegető homoszexualitás-ellenes törvényének fő támogatója) mutatta be Kalunginak. Bahati tagadja, hogy valaha is találkozott volna Kalungival, vagy bemutatta volna neki Nebandát, de ő és mások is figyelmeztették Nebandát, hogy túl messzire megy a Musevenivel szembeni kritikájával, és az élete veszélyben van. Mások is többször kérték rá, hogy enyhítsen a kritikus hangnemén az elnökkel és minisztereivel kapcsolatban, ám a lány elutasította ezeket a figyelmeztetéseket. „Jelet hagyok magam után, mielőtt meghalok”, mondta egyik képviselőtársának.¹¹

Eddig nem ismert, hogy milyen természetű volt Nebanda és Kalungi kapcsolata, de a képviselő kollégái azt mondták nekem, hogy a múltban Museveni gyakran használt vonzó fiatalokat arra, hogy elcsábítsák a politikai ellenségeit és kémkedjenek utánuk. Számos konkrét esetet meséltek el, de egyik sem végződött gyilkossággal.

Nebanda boncolását a halálát követő reggelen végezték el, és az eredmények nem voltak meggyőzőek. A hasnyálmirigye be volt gyulladva, a tüdije pedig, ami normális esetben szivacsos állagú, egy merev masszává dermedt. A két patológus – az egyik egy rendőrségi sebész, a másik egy Sylvester Onzivua nevű tudós, akit a parlament kért fel, hogy folytasson független vizsgálatot – egyaránt arra a következtetésre jutott, hogy a halála előtt valamilyen mérgező anyagot kellett fogyasztania, de további vizsgálatok nélkül nem tudták meghatározni, hogy mi volt ez az anyag. Mivel Ugandában nem volt olyan labor, ahol el tudták volna végezni a szükséges vizsgálatokat, a rendőrség úgy rendelkezett, hogy Nebanda szövetmintáinak egy részét szállítsák egy egyesült királyságbeli laboratóriumba, Onzivua pedig elintézte, hogy egy másik szövetminta-készletet egy dél-afrikai intézetben vizsgáljanak meg.

Néhány nappal később Onzivua a Johannesburgba tartó repülőgépen ült. A gép már épp indulni készült, amikor biztonsági tisztek rohantak fel a fedélzetre, letartóztatták és elkobozták tőle Nebanda szövetmintáit. A felbőszült képviselők azonnal spekulálni kezdtek a beszédeikben és a tévében, hogy a kormánynak esetleg köze volt Nebanda halálához. Mi másért akadályozta volna meg a rendőrség a független intézménybeli boncolást? Az elnök sietve összehívott egy sajtótájékoztatót. A képviselők, akik ilyen pletykákat terjesztenek – mondta a riportereknek –, „ostobák” és „őrültek”. Ezután elrendelte a letartóztatásukat, ami meg is történt: négyet közülük egy héten át börtönben tartottak.

Amikor a miniszterelnök-helyettes felbukant Nebanda temetésén Butalejában, hogy az elnök nevében részvétét fejezze ki, Nebanda

¹¹ *Hansard* (Uganda), 2012. december 21. Sanjay Tannah képviselő tanúvallomása.

anyja megragadta a papírokat, amikről a férfi olvasott, kirántotta őket a kezeiből és darabokra tépte őket. A dühös gyászolók viselkedésük miatt a miniszterelnök-helyettest a kocsijához, és utánadobták a papírdarabokat. Az incidenst követően a rendőrség razziát tartott a városban, és több embert is őrizetbe vettek.

Végül két Nebanda szövetmintái alapján készült toxikológiai jelentést hoztak nyilvánosságra. Az egyik vizsgálat a rendőrségi sebész által Angliába küldött mintákon alapult, míg a másik az elmondottak szerint az Onzivuától a repülőtéren elkobzott, majd Izraelbe küldött minták alapján készült. Az eredményeknek nem volt semmi értelme. A két labor megpróbálta megmérni a kokain, a heroin és az alkohol mennyiségét Nebanda vérében és egy vizeletmintában, amit a rendőrség szerint egy medencében találtak Kalungi, Nebanda állítólagos barátja lakásában, és amiről a rendőrség váltig állította, hogy Nebandáé. A két labor vizsgálati eredményeinek azonosnak kellett volna lennie, de a vizsgált anyagok szintje bizonyos esetekben tíz faktossal különbözött a két mintában. Az izraeli labor szerint az alkohol koncentrációja Nebanda (vagy bárkitől is származott a minta) vizeletében közel négyszer magasabb volt bármilyen szintnél, amit eddig a toxikológia történetében mértek, ami arra utal, hogy az alkoholt közvetlenül a mintába öntötték.¹²

Nem sokkal Nebanda halálát követően le tartóztatták Kalungit, és vádat emeltek ellene emberölés miatt, halált okozó kábítószer-túladagolás miatt. A YouTube-on megtekinthető egy videó a vallomásáról, amelyen ez a fiatal Denzel Washington hasonmása azt mondja az újságíróknak, hogy amikor a nő halálának estjén hazament, ott találta Nebandát, amint épp felszippant néhány csiknyit abból a heroinból, amit Kalungi a házában tartott. A nő Kalungi állítása szerint azt hitte, hogy kokaint szív. Hozzátette, hogy Nebanda rendszeresen fogyasztott kokaint azért, hogy növelje az önbizalmát és segítse a fogyásban. Miközben beszélt, a pillantása ide-oda cikázott, a szája

széle pedig meg-megrándult. Az volt az érzésem, hogy az egész egy rosszul megrendezett színdarab, aminek az a célja, hogy meggyőzze a közvéleményt arról, hogy ez az idealista fiatal nő valójában csak egy degenerált kábítószerfüggő volt.

Tárgyalása közben Kalungi visszavonta a korábban tett vallomását. 2013 októberében azt állította, hogy a rendőrség vallomásra kényszerítette, és egy nagy halom pénzt ajánlottak fel neki ezért. Ezután kijelentette, hogy ő nem drogfogyasztó és nem is drogfüggő, hanem informatikai szakember, aki nemzetközi szervezeteknek dolgozik. 2014-ben négy év börtönre ítélték azért, mert késlekedett Nebanda kórházba szállításával, amikor a lány állítólag rosszul lett a házában. A drogvádat ejtették.

Hogy kicsoda Kalungi valójában? Többben azok közül, akikkel beszéltem – köztük két politikus és két katonatiszt – azt mondták nekem, hogy Kalungi se nem drogdíler, se nem drogos, de nem is informatikai szakember. A férfi kém volt, akit a hivatalos hírszerzéssel párhuzamosan, Kale Kayihura rendőrfőnök és Museveni fia, Muhoozi Kainerugaba irányítása alatt működő hírszerző egység alkalmazott, és akinek az volt a feladata, hogy Nebandáról jelentsen. Az egyik ember, aki ezt mondta nekem, David Sejusa tábornok volt, Uganda hivatalos hírszerzésének vezetője, aki tavasszal elmenekült Ugandából. Ha Kalungi kém, akkor lehetséges, hogy azért tartják rács mögött, mert a hatóságok attól tartanak, beszélni fog Nebandáról, ha szabadlábra kerül.

Bár sok dolgot továbbra sem lehet tudni Nebanda halálának körülményeiről, a történet eddig ismert része alapján az a benyomásom, hogy egy nagyon ügyetlen eltussolásról van szó. De miért akart volna Museveni, egy nagyhatalmú uralkodó, aki harci repülőgépek flottájával rendelkezik, és aki (akkoriban) a nyugati vezetők támogatást is élvezte, megölni egy nagyhangú fiatal képviselőt?

[folytatjuk...]

¹² Haggai Matsiko: Nebanda's Death Reports. *The Independent* (Uganda), 2013. augusztus 23.